

Впродовж останніх двадцяти років XIX ст. європейські імперії завоювали 20% поверхні Землі та 10% її населення. Паралельно із боротьбою за території поза межами європейського материка, наприкінці XIX ст. зросли націоналістичні настрої та розпочалось будівництво національних економік в Європі. Спочатку конкуренція між європейськими державами відбувалася тільки на територіях завойованих колоній, але пізніше розпочалось повномасштабне протистояння вже на європейському континенті [4].

Коли прихильники класичної концепції геополітики говорять про її «загибель» в європейському контексті, в регіональній та глобальній політичній системі відбуваються події, які є особливо актуальними для розуміння новітніх геополітичних реалій. У зв'язку з цьогорічними подіями в Україні, багато критиків геополітиків дійшли висновку, що позиція сили все більш актуальна для Європи.

Щоб зрозуміти як геополітична конкуренція серед європейських держав розвивалася останні 200 років, дослідники розглядають ключові події, які оформили геополітику Європи:

- * Віденський конгрес 1815 р., який відновив багатопольярний баланс сил на континенті після закінчення наполеонівських воєн;
- * відставка Отто фон Бісмарка як канцлера Другої Німецької імперії в 1890 році, що призвело до багатопольярності;
- * перемога союзників на території Європи в 1945 р., закінчення Другої Світової війни;
- * Маастрихтський договір 1992 року [4].

Історичний розвиток цих подій розкриває необхідність пошуку нового підходу до сучасної геополітики Європи.

Отже, Віденський конгрес сприяв формуванню балансу сил в Європі після політичних та військових потрясінь Французької революції та наполеонівських воєн. Баланс системи влади був націлений на збереження суверенітету держав шляхом запобігання приходу нового гегемона. Фактично

Віденським конгресом була узаконена мультиполярність, він також став ґрунтом для розвитку багатосторонньої дипломатії: вперше в історії під час Конгресу проходили багатосторонні дебати та консультації, а не лише двосторонні переговори.

Одним із найвидатніших геостратегів у Європі був канцлер Німеччини Отто фон Бісмарк. Перемога у франко-пруській війні не тільки зробила Німеччину великою державою, а й започаткувала новий баланс сил, який історики часто називають «системою Бісмарка». В основі цього нового розподілу лежала складна система альянсів та механізмів балансування навколо трьох імперативів: ізолювати Францію, яка була незадоволена анексією Ельзасу та Лотарингії; утриматися від загрози сили зі сторони Російської імперії та Австро-Угорщини; побудувати домінуючу, але не переважаючу коаліцією, або як говорив Бісмарк – «Вся політика може бути зведена до формули – постарайся бути серед трьох у світі, де править крихкий баланс п'яти держав. Це єдиний справжній захист проти формування ворожих коаліцій» [3, с.4].

Ці нові механізми призвели до краху Віденської системи. Тим не менш стабільність та узгодженість продовжувала існувати, поки нею керував Отто фон Бісмарк. Все змінилося після його відставки 18 березня 1890 р., в період боротьби за колонії та ресурси за межами Європи. Співпадіння цих подій призвело до першої в історії глобальної політичної колізії – Першої світової війни. Цей конфлікт не був повністю вирішений й до кінця Другої світової війни, тому багато дослідників об'єднують їх в єдину Епохальну війну 1914-1945 рр.

Після цього протистояння геополітика Європи пройшла ще одну фундаментальну зміну – формування біполярної системи, що призвела до холодної війни й гонки озброєнь. Основні засади нової політики сформулював Джордж Кеннан, радник американського посольства у Москві і фахівець із питань Радянського Союзу. Свої погляди на тему радянської закордонної політики Дж. Кеннан виклав у депеші, надісланій з Москви до Вашинг-

тона в лютому 1946 р. Він пропонував вдатися до дій, які мали б на меті стримування комунізму і радянської експансії із застосуванням політичних, економічних та військових засобів. Думки Дж. Кеннана, опубліковані в червні 1947 р. на шпальтах часопису «Foreign Affairs», були покладені в основу офіційної політичної доктрини, що дістала назву доктрини стримування [1].

У 1970-х рр. термін «геополітика» знову був введений в науковий обіг і уже не мав нічого спільного із ідеологією нацистської Німеччини часів Другої світової війни. Зокрема, цьому посприяв Генрі Кіссінджер, американський політолог, дипломат і Держсекретар США. По суті, термін став скороченням для позначення суперництва і міждержавної конкуренції щодо стратегічних ресурсів.

Геополітика ЄС пережила серйозний удар після розпаду СРСР і закінчення холодної війни в 1991 р. Багато аналітиків наголошували на недоречності геополітики як концепції, так і практики. «Те, що закінчилося в 1989 році, – писав британський дипломат Роберт Купер, підбиваючи підсумки ситуації, яка склалася, – це не холодна війна і навіть не Друга світова. В Європі завершили своє існування політичні системи трьох століть, що базувались на балансі сил та імперських амбіціях» [5, с.63].

Підписання Маастрихтського договору в 1992 р. поклало кінець геополітичному суперництву, яке переслідувало європейський континент з 1815 року. Сьогодні Європейський Союз для аналітиків виглядає як споруда, в якій спільний фронт опирається на три «опори» (колони або стовпи), які розрізняються між собою характером прийняття рішень. Першу, найважливішу, колону становить сфера Співтовариств. Діяльність Співтовариств охоплює внутрішній ринок, умови праці, безпеку споживачів, сільське господарство, економічну та валютну політику, торгову політику тощо. Дві інші «опори» утворюють спільна зовнішня торгівля та політика безпеки, а також співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ [2, с.162].

Отже, події, які відбуваються у сучасному світі вимагають нової концепції геополітики. Історія засвідчує, що кожен період спокою та стабільності в Європі, в кінці кінців був підірваний внутрішніми чи зовнішніми чинниками. Можливо, агресія Росії і є тим чинником, який сколихне простір Європейського Союзу, і його держави-члени будуть зобов'язані посилатись на силу в своїй зовнішній політиці для гарантування національної, регіональної та глобальної безпеки.

Література:

1. Баран З. А. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки [Електронний ресурс] / З. А. Баран. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/233-novtnya-storya-kran-zahdno-vropi-ta-pvnchno-ameriki-baran-3a.html>.
2. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: Навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губерського. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – К.: Знання, 2012. – 759 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
3. Крисаченко В. Геополітика. Науковий інструментарій українознавця. Довідник / В. Кривасечко. – К.: ННДІУВІ, 2012. – 376 с.
4. The Geopolitics of Europe: 1815-2015//The International Relations and Security Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?ots591=4888caa0-b3db-1461-98b9-e20e7b9c13d4&lng=en&id=185102>.
5. Tooze A. The Deluge: The Great War, America and the Remaking of the Global Order, 1916-1931 / A. Tooze. – N.Y.: Viking Adult, 2014. – 672 p.